

rijksuniversiteit
groningen

Als pleegkind heb je écht wel wat te zeggen

Anne Steenbakkers
Hans Grietens
Dorijn Wubs
Steffie van der Steen

Al sinds ik klein ben, heb ik veel te maken gehad met hulpverleners.
En wat ik heel veel heb gevoeld is afwijzing...
Niet serieus genomen worden...
Ik heb altijd het gevoel gehad dat ze alleen de volwassenen serieus namen.
Maar als kind heb je écht wel wat te zeggen.
Iets waar hulpverleners iets mee kunnen of moeten doen.

- Pleegjongere -

2017

Vormgeving: Zalsman Groningen

Foto's: Pixabay & Anne Steenbakkers

Copyright © 2017

Niets uit deze uitgave mag in welke vorm dan ook, worden overgenomen zonder schriftelijke toestemming van de auteurs. De auteurs kunnen niet aansprakelijk worden gesteld voor eventuele zet- of drukfouten.

Dit magazine is mede mogelijk gemaakt door de Rijksuniversiteit Groningen, Fonds Slachtofferhulp en Stichting Kinderpostzegels Nederland.

Fonds
Slachtofferhulp

KINDERPOSTZEGELS
voor kinderen door kinderen

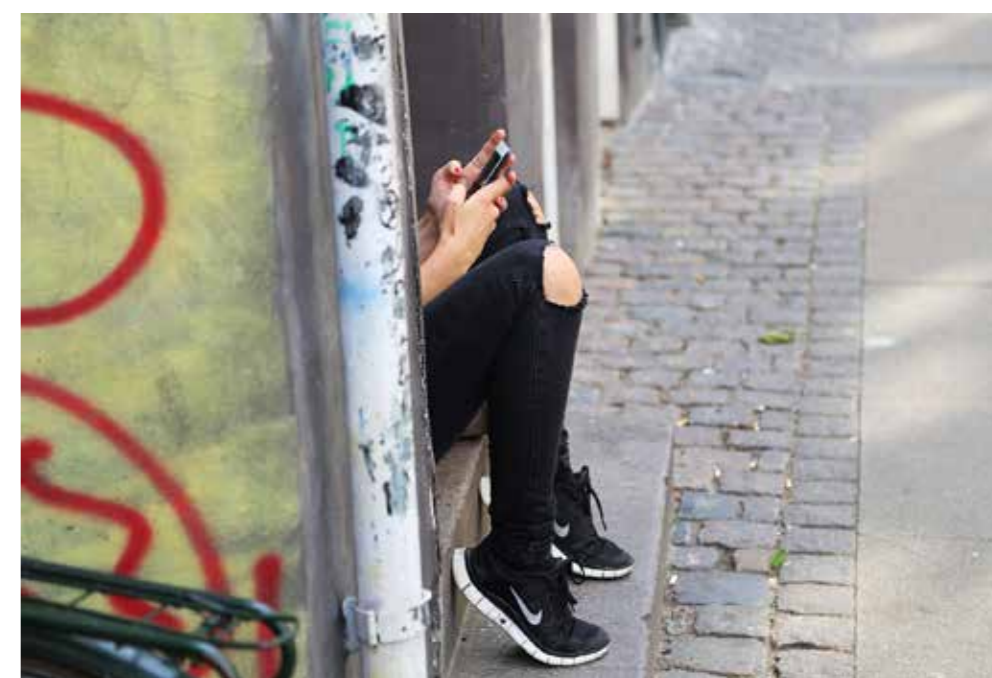
Inhoud

Luisteren naar jongeren	5
Behoeften als leidraad in het dagelijks leven	6
Behoeftenprofielen van pleegkinderen	9
Praten of niet praten?	15
Fijnste herinneringen	19
Het belang van verhalen	23
Dankwoord	25
Box 1. Werkwijze Behoeften Onderzoek Pleegkinderen	8
Box 2. De behoeftenprofielen in de praktijk	14
Box 3. Tips om met jongeren te praten	18
Box 4. Hoe kan je samen meer fijne herinneringen creëren?	22

Luisteren naar jongeren

Zoals het openingscitaat aangeeft, willen jongeren in pleegzorg het gevoel hebben dat er naar hen geluisterd wordt. Ze willen hun behoeften kenbaar maken aan hun verzorgers, zodat deze hier iets mee kunnen doen. Dat het belangrijk is om naar jongeren te luisteren zullen ook pleegouders en pleegzorgbegeleiders beamen. Alleen is dit niet altijd makkelijk. De belevingswereld van jongeren kan soms onzichtbaar en onbereikbaar zijn voor de mensen om hen heen. Niet alle jongeren praten even makkelijk of kunnen omschrijven wat hun behoeften precies zijn. De vraag is: kan de beste zorg aan jongeren geboden worden als hun behoeften onbekend zijn?

In dit magazine nemen wij u mee in de ervaringen van jongeren en geven we u een kijkje in hun wereld. Welke behoeften hebben zij? Hoe verschillen jongeren van elkaar? En wat is de impact van seksueel misbruik op deze behoeften? Op deze en meer vragen zullen wij ingaan vanuit het perspectief van jongeren, aangevuld met reflecties van pleegouders. Dit magazine is bedoeld voor professionals in de pleegzorg, zoals pleegzorgbegeleiders, gedragswetenschappers en voogden. Maar ook voor pleegouders kan het interessant zijn.

Behoeften als leidraad in het dagelijks leven

Kinderen die wonen in een pleeggezin zijn een kwetsbare groep, omdat velen van hen heftige ervaringen hebben gehad in hun jeugd. Een groot deel van hen kampt met gedrags- en/of emotionele problemen. Desondanks zijn veel pleegkinderen tevreden met de zorg die zij van hun pleegouders krijgen. Om de hulp aan deze kinderen verder te verbeteren, hebben we aan hen zelf gevraagd waar zij behoeften aan hebben tijdens de pleegzorg.

Behoeften

De behoeften van de mens zijn door Abraham Maslow weergegeven in een piramide (1). Aan behoeften bovenaan deze piramide (bv. zelfontplooiing) kan pas echt worden tegemoetgekomen als aan behoeften onderaan (bv. veiligheid en stabiliteit) is tegemoetgekomen. Hoe beter tegemoetgekomen wordt aan de behoeften van mensen, hoe groter hun welzijn.

Algemene behoeften gelden voor iedereen, maar hoe ze in het dagelijks leven tot uiting komen verschilt per persoon. Pleegkinderen kunnen specifieke behoeften hebben, die voortkomen uit hun algemene behoeften. Het is nauwelijks onderzocht hoe deze behoeften in het dagelijks leven bij hen naar voren komen. Daarnaast is onbekend welke verschillen er tussen jongeren zijn. Door jongeren hierover zelf aan het woord te laten, kunnen alledaagse uitingen van hun behoeften in beeld gebracht worden.

Kwetsbaarheid

Kinderen belanden niet zomaar in een pleeggezin, helaas gaat hier vaak een heftige geschiedenis aan vooraf. Velen hebben verwaarlozing en interpersoonlijk geweld ervaren, en hebben gewoond bij ouders of verzorgers die onvoldoende voor hen konden zorgen (2). Uit onderzoek blijkt dat kinderen die wonen in pleeggezinnen meer probleemgedrag vertonen dan hun leeftijdsgenoten, zoals boosheid, concentratieproblemen, sombere stemming en angstklachten (3, 4). Pleegkinderen met een geschiedenis van seksueel misbruik lijken extra kwetsbaar. Zij vertonen in vergelijking met niet-misbruikte pleegkinderen meer herbelevingen van hun trauma, psychologische onrust en vermijdingsgedrag (5). De impact van seksueel misbruik kan nog tot ver in de volwassenheid een rol spelen, aangezien het risico op onder andere posttraumatische stress stoornis, depressie en medische problemen vergroot is (6).

Het opvoeden van pleegkinderen kan voor pleegouders een lastige opgave zijn; ze ervaren gemiddeld meer stress en vinden vooral probleemgedrag moeilijk om mee om te gaan (7). De zorg voor een seksueel misbruikt pleegkind kan daarbij bijzondere problemen voor pleeggezinnen met zich meebrengen, aangezien deze kinderen meer toezicht nodig hebben en soms

seksueel probleemgedrag vertonen (8). Pleegkinderen met een voorgeschiedenis van seksueel misbruik hebben een verhoogde kans dat de plaatsing voortijdig wordt stopgezet, omdat de problematiek van het kind 'te moeilijk' wordt gevonden (9).

Kansen

Het doel van pleegzorg is dat kinderen die thuis niet veilig kunnen opgroeien dat in een ondersteunend pleeggezin wel kunnen (10). Hier krijgen zij de kans om zich te ontwikkelen, hun verleden te verwerken, nieuwe relaties aan te gaan en oude relaties te onderhouden (11). Daarbij ondersteunen professionals dit proces. Pleegzorgbegeleiders zijn beschikbaar voor vragen van zowel het kind als de pleegouders. Gezinsvoogden regelen praktische zaken rondom het gezag en onderhouden het contact met het gezin van oorsprong (ouders, grootouders, broers en zussen). Soms worden ook therapeuten of andere hulpverleners ingezet voor hulp bij specifieke vragen of problemen. Kortom, al deze mensen proberen ervoor te zorgen dat er tegemoetgekomen wordt aan de behoeften van kinderen en jongeren.

De behoeften van pleegkinderen

Om de dagelijkse en specifieke behoeften van pleegkinderen in beeld te brengen, is Behoeften Onderzoek Pleegkinderen (Project BOP) opgezet. Dit onderzoek richt zich op de psychosociale behoeften (bovenste vier lagen van Maslow's piramide) van pleegkinderen, zoals jongeren en jongvolwassenen die zelf hebben ervaren. Daarnaast wordt de impact van seksueel misbruik op deze behoeften onderzocht. Met deze kennis kunnen pleegouders en professionals beter in deze behoeften voorzien en krijgen pleegkinderen betere ontwikkelingsmogelijkheden. In Box 1 lichten wij kort toe hoe we dit onderzoek uitgevoerd hebben.

Reflecties van pleegouders zijn ook in dit magazine opgenomen: in Project Iris heeft onder andere hun levensverhaal centraal gestaan. In dat onderzoek zijn leden van 11 pleeggezinnen meerdere malen geïnterviewd om er achter te komen wat de impact is van het zorgen voor een pleegkind dat voor de plaatsing seksueel misbruikt werd. Welke ervaringen hebben deze pleeggezinnen, welke expertise hebben ze opgebouwd, en welke behoeften hebben zij in de zorg voor deze groep kwetsbare kinderen? Op deze en andere vragen is in Project Iris een antwoord gezocht.

Box 1. Werkwijze Behoeften Onderzoek Pleegkinderen

Het onderzoek bestond uit een aantal op elkaar volgende stappen:

- Stap 1: Interviews met 13 (voormalige) pleegkinderen, waarin zij vertelden over hun ervaringen in de pleegzorg, hun behoeften en de impact van hun verleden. De participanten waren tussen de 15 en 23 jaar oud en er waren 11 vrouwen en 2 mannen.
- Stap 2: Alle behoeften genoemd in de interviews werden geselecteerd. Samen met 6 geïnterviewden werd een selectie van 45 behoeften gemaakt.
- Stap 3: Deze 45 behoeften werden door 44 participanten gesorteerd volgens de Q sort methode (12), zoals weergegeven in de figuur hieronder. Daarnaast hebben zij in een interview hun sortering toegelicht. De participanten waren tussen de 16 en 28 jaar oud en er waren 35 vrouwen en 9 mannen.

Meest onbelangrijk									Meest belangrijk	
1	2	3	4	5	6	7	8	9		

Op basis van de sorteringen van de kaartjes door de jongeren en de interviews, beantwoorden we in de komende drie hoofdstukken onze onderzoeksvragen.

Behoeftenprofielen van pleegkinderen

Laten we ten eerste kijken naar de verschillen tussen jongeren¹ als we ze vragen naar hun meest belangrijke en onbelangrijke behoeften. De jongeren met een verleden van seksueel misbruik konden in 4 profielen gegroepeerd worden. Ook de jongeren zonder misbruikverleden zijn in 4 profielen in te delen.

Pleegkinderen met een misbruikverleden

Profiel 1: Help mij mijn verleden te verwerken.

De jongeren met dit profiel vinden het belangrijk om hun verleden te verwerken. Hiervoor willen ze de hulp van hun pleegouders en pleegzorgbegeleiders, maar ook tijd en ruimte om hier zelf aan te werken. Daarnaast vinden deze jongeren het belangrijk om goed contact te hebben met hun pleegouders, zodat ze zich veilig en thuis kunnen voelen bij hen. Ze willen hun eigen plek in het pleeggezin door volledig geaccepteerd te worden en zelf beslissingen te mogen nemen. Ze zijn nog veel met het verleden bezig, maar willen dat hun pleegouders hen zien als een compleet persoon en niet alleen hun (lastige) gedrag en verleden. Contact met hun ouders is voor deze groep het minst belangrijk. Als ze contact met hen hebben, is dit oppervlakkig.

Profiel 2: Ik werk aan mijn toekomst.

De jongeren in deze groep vinden het belangrijk om aan hun toekomst te werken. In het pleeggezin kunnen ze een normaal leven leiden en naar school gaan. Hoewel ze de steun willen van zowel hun pleegouders als hun ouders, zijn ze vooral gebrand om zelf aan hun toekomst te werken. Deze groep ervaart geen belemmeringen door hun verleden; ze zijn hier maar weinig mee bezig. In het pleeggezin worden ze opgenomen als familielid en hulp van professionals is alleen nodig wanneer er problemen zijn. De ouders spelen nog een belangrijke rol in het leven van deze jongeren. Ze willen daarom veel tijd met hen doorbrengen, maar balanceren afstand en nabijheid om de pleegzorgplaatsing niet te verstoren.

¹ Het betreft jongeren en jongvolwassenen, maar we zullen in de tekst het over jongeren hebben.

Profiel 3: Ik wil zelf over mijn leven beslissen.

Autonomie is het belangrijkste voor deze jongeren. Alleen zij zouden mogen bepalen hoe hun toekomst eruit ziet en hoe het contact met hun ouders vorm krijgt. Ze zijn ook zelf bezig om hun verleden te verwerken en om te voorkomen dat ze negatieve eigenschappen overnemen van hun ouders. Ze voelden zich niet volledig veilig en verzorgd bij hun ouders, wat ook nu het contact met hen bemoeilijkt. In het pleeggezin hebben deze jongeren een veilige plek gevonden, met de extra begeleiding van professionals. Alleen betekent pleegzorg niet een normaal leven. Ze hebben niet het gevoel altijd in het pleeggezin te kunnen blijven of echt een familielid te zijn. Pleegzorg betekent vooral een veilige plek hebben om te wonen en zelf over hun leven willen beslissen.

Profiel 4: Professionals en pleegouders moeten mij helpen.

De jongeren in deze groep vinden het belangrijk dat pleegzorgbegeleiders en pleegouders hun werk serieus nemen. Ze moeten de jongeren helpen. Pleegzorgbegeleiders helpen door beschikbaar te zijn, open te communiceren over het zorgproces, en bemiddelaar te zijn bij conflicten. Pleegouders zijn vooral een bron van steun en helpen bij het verwerken van het verleden. Een langdurige relatie met pleegouders maakt dat zij echt hulp kunnen bieden, maar het pleeggezin hoeft geen warm en liefdevol thuis te zijn. Naar de toekomst kijken is voor deze jongeren nog niet aan de orde, aangezien ze nog bezig zijn met het verleden en het heden. Tevens is het contact met hun ouders van minimaal belang.

Pleegkinderen zonder een misbruikverleden

Profiel A: Ik ontwikkel mij als zelfstandig individu.

De belangrijkste behoefte van de jongeren in deze groep is het opgroeien tot zelfstandig en individueel persoon. Hun eigen identiteit zoeken ze door zelf beslissingen te nemen en dingen te doen waar ze energie uit halen, maar ook door negatieve consequenties van het verleden te voorkomen of verhelpen. Net als iedere andere jongere willen ze hun school afmaken en leren zelfstandig te worden. Pleegouders zijn hun primaire bron van steun, waarvoor eerlijk zijn en om elkaar geven essentieel is. Ze hoeven alleen niet gezien te worden als zoon of dochter van de pleegouders. Steun van professionals is relatief onbelangrijk, en steun en contact met hun ouders is het minst belangrijk voor deze jongeren.

Profiel B: Ik ben onderdeel van twee gezinnen.

De jongeren in deze groep ervaren onderdeel te zijn van twee gezinnen. In het pleeggezin hebben ze een veilige en stabiele situatie waarin ze aan zichzelf en hun toekomst kunnen werken. Van pleegouders verwachten deze jongeren ruimte om dingen zelf te ontdekken en steun te krijgen voor hun beslissingen. Ze positioneren zichzelf als een pleegkind, omdat hun ouders altijd hun ouders zullen blijven. Ze willen daarom ook goed contact onderhouden met hun ouders. Wat in het verleden is gebeurd, zegt niets over wie de jongeren zijn geworden. Ze vinden het daarom ook niet belangrijk om alle details over hun verleden te weten en hoeven dit niet te verwerken. Hoewel er wel naar hun verleden gevraagd mag worden, praten ze er zelf weinig over.

Profiel C: Ik steun alleen op mijzelf en mijn vrienden.

Deze jongeren willen onafhankelijk zijn en hun eigen beslissingen nemen. Hun vrienden zijn hun bron van steun en weten alles over hun verleden. Wel verwerken ze het verleden liever alleen. Deze jongeren houden emotioneel afstand van hun pleegouders en verwachten dat deze hun grenzen hierin respecteren. Ze verwachten ook niet dat ze lang genoeg bij hun pleegouders blijven om van hen te leren zelfstandig te wonen. Ondanks de afstand willen deze jongeren wel aan de verwachtingen van pleegouders voldoen en ze niet teleurstellen. Pleegzorgbegeleiders worden belangrijk wanneer er conflicten zijn. Ook willen ze uitleg van professionals wanneer er beslissingen voor hen worden genomen. Het contact met hun ouders heeft geen hoge of lage prioriteit voor deze jongeren. Het contact heeft wel obstakels, maar ze willen afspraken met hun ouders zelf regelen.

Profiel D: Ik ben thuis in mijn pleeggezin.

De jongeren in deze groep willen door hun pleeggezin gezien worden als echt familielid. Warmte, eerlijkheid en acceptatie zijn belangrijk voor hen in het contact. Ze waarderen de hulp van pleegouders bij het nemen van beslissingen en het vormgeven van hun toekomstplannen. Deze jongeren vinden het belangrijk om het missen van hun biologische ouders een plek te geven, maar overige dingen uit hun verleden hoeven ze niet te verwerken. Sommigen hebben helemaal geen contact meer met hun ouders (bijvoorbeeld i.v.m. hun overlijden), maar anderen onderhouden enig contact. Ze voelen zich niet thuis bij hun biologische ouders en vertellen hen niet alles. Pleegzorgbegeleiders dienen betrouwbaar hun werk te doen, maar het opvoeden aan de pleegouders over te laten. Soms willen ze praten met een neutraal persoon over hun situatie.

Overeenkomsten en verschillen tussen de profielen

De 8 profielen zijn een weergave van groepen jongeren die bepaalde behoeften als prioriteit hebben. Het is belangrijk om bij deze belangrijkste behoeften van elke jongere aan te sluiten en met hen mee te denken hoe aan deze behoeften tegemoetgekomen kan worden.

Naast de 8 profielen zijn er enkele thema's die in meerdere profielen op een bepaalde manier terugkeren. Enkele profielen geven duidelijk de behoefte aan hulp weer. Jongeren met deze profielen hebben de hulp van hun omgeving nodig om zich te ontwikkelen, hun verleden te verwerken en/of aan hun toekomst te bouwen. Open staan voor hulp draagt bij aan het effectief geven van ondersteuning. De jongeren willen deze hulp voornamelijk van hun pleegouders, maar ook pleegzorgbegeleiders en biologische ouders worden genoemd.

Hoewel sommige jongeren hulp nodig hebben met het zelfstandig worden, zijn er ook enkele groepen jongeren die liever alles alleen doen en al vroeg zelfstandig willen zijn. Dit komt wellicht doordat zij volwassenen als onbetrouwbaar hebben ervaren. Deze autonome jongeren lopen het risico hun ondersteunende netwerk kwijt te raken, en hebben dus extra ondersteuning nodig in het creëren en behouden van een sociaal vangnet.

Verder zijn de perspectieven met elkaar te vergelijken op hun verleden of toekomstoriëntatie. Enkele profielen besteden veel aandacht aan het verleden en de impact van het verleden op de jongeren. Hier actief mee aan de slag gaan kan de negatieve impact van heftige gebeurtenissen verminderen. Echter, deze jongeren geven ook de moeilijke positie van pleegouders aan, omdat zij niet altijd betrokken worden bij dit verwerkingsproces.

Jongeren met een toekomstoriëntatie zijn gericht op het voorbereiden op hun zelfstandige leven, bijvoorbeeld door hun school af te maken. Aangezien jongeren in pleeggezinnen op hun 18e vaak al volledig zelfstandig moeten zijn, is het goed dat zij zich hierop voorbereiden. Maar, alertheid is nodig, want voor sommige jongeren kan deze focus op de toekomst verbergen dat ze nog behoefte hebben om het verleden te verwerken.

Tenslotte zijn er verschillen en overeenkomsten te zien tussen de jongeren met en zonder een verleden van seksueel misbruik. Beide groepen hebben profielen waarin de toekomst of autonomie centraal staan. Het voornaamste verschil tussen beide groepen is dat jongeren met een verleden van seksueel misbruik vaker aangeven hulp nodig te hebben van hun pleegouders en pleegzorgbegeleiders, zonder direct een hechte band met hen te willen. Pleegzorg is voor hen een plek om veilig te wonen en hun verleden te verwerken, maar als hun familie kan het pleeggezin (nog) niet gezien worden.

Box 2. De behoeftenprofielen in de praktijk

Jongeren hebben diverse en vooral eigen beelden van wat hun belangrijkste behoeften zijn. Om aan te sluiten bij hen, is het belangrijk hierover in gesprek te gaan. Wanneer praten hierover moeilijk is voor jongeren, kan een non-verbaal hulpmiddel zoals de Q sort ingezet worden.

Zorg voor een balans tussen hulp bieden aan jongeren en ruimte geven voor autonome beslissingen van de jongeren. Wanneer jongeren hulp afwijzen, blijf dan wel jouw beschikbaarheid en eventuele zorgen kenbaar maken.

Bereid pleegouders erop voor dat sommige jongeren wel hun hulp willen, maar geen hechte relatie met hen aangaan. Dit kan botsen met de verwachtingen van pleegouders. Vooral bij pleegkinderen met een misbruikverleden kan dit spelen. Zij kunnen bang zijn dat

volwassenen (opnieuw) misbruik zullen maken van hun machtspositie en hun band met de jongere.

Stimuleer het denken van jongeren over hun toekomst, want voorbereiden op het volwassen leven is belangrijk. Zeker in de pleegzorgsituatie kan dit extra spanning opleveren, omdat jongeren onzeker kunnen zijn over wat er gebeurt na hun 18e verjaardag. Het is hierbij essentieel om een steunend netwerk van volwassenen te creëren die er ook na de pleegzorg zijn voor de jongeren.

Het verwerken van het verleden is ook belangrijk voor een aantal jongeren, hoewel alertheid op het wegstoppen van het verleden nodig is. Hoe jongeren graag het gesprek over vroeger aangaan wordt in Hoofdstuk 2 verder toegelicht.

Praten of niet praten?

Jongeren delen herinneringen met mensen die dicht bij ze staan, zoals ouders en vrienden, en vertellen hen verhalen over persoonlijke gebeurtenissen. Door verhalen te delen, bouwen ze een band op met hun gesprekspartner en leren ze ook zichzelf beter kennen. Door te praten over hun herinneringen, bouwen jongeren hun levensverhaal op.

In dit hoofdstuk wordt gekeken naar wanneer en waarom pleegjongeren in dagelijkse situaties herinneringen delen. Deze herinneringen gaan over hun verleden en over het wonen in een pleeggezin (13). Voor jongeren in de pleegzorg is dit extra relevant, omdat hun herinneringen heftig en emotioneel kunnen zijn. Aan het einde van dit hoofdstuk beschrijven we ook de overdenkingen van pleegouders hierover.

Wanneer praten?

Wanneer jongeren praten, hangt mede af van of ze zichzelf een prater vinden. Een deel van de jongeren noemt zichzelf een echte prater, terwijl andere jongeren liever niet praten. Desondanks praten ook de niet-praters en zijn er momenten waarop de praters zwijgen. Soms is een aanleiding nodig voor het gesprek. Die kan ofwel vanuit jongeren zelf komen, ofwel omdat anderen een gesprek starten.

“Er waren momenten dat ik het er echt over wilde hebben, bijvoorbeeld tijdens een gezellige avond bij de open haard.”

De jongeren geven enkele voorwaarden aan die hen helpen om verhalen te delen:

- Interesse:** De gesprekspartner toont interesse in hen en hun verhaal, zonder daarbij druk op hen te leggen.
- Vertrouwen:** Vertrouwen in de gesprekspartner maakt het makkelijker om verhalen te delen. Vertrouwen wordt over de tijd gewonnen, maar is kwetsbaar en kan snel verloren gaan.
- Acceptatie:** Jongeren geven aan dat het makkelijker wordt verhalen te delen als zij hetgeen ze vertellen geaccepteerd hebben. Als het verhaal nog teveel onverwerkte emoties losmaakt, vertellen jongeren liever niets.
- Vaardigheden:** De vierde voorwaarde is dat jongeren voldoende gespreksvaardigheden nodig hebben. Wanneer deze onvoldoende zijn, willen zij die eerst leren voordat ze dingen kunnen bespreken.

Tot slot is er de zeggenschap die jongeren over hun verhaal willen. Jongeren willen controle hebben over hun verhaal. Zo selecteren ze welke onderdelen van een verhaal ze wanneer en aan wie vertellen, en verwachten ze dat anderen hun verhaal niet zomaar doorvertellen.

“Ik vertel wel dat ik een verleden heb met drugs en alcohol, maar niet dat het mijn moeder was, weet je. Daar praat ik liever niet over, dat is een beetje een zwarte bladzijde uit mijn verleden.”

Waarom praten?

Een reden voor jongeren om niet te praten over vroeger of het wonen in een pleeggezin, is om zichzelf en anderen te beschermen. Herinneringen kunnen heftige emoties losmaken, niet alleen bij henzelf, maar ook bij hun gesprekspartner. Om zichzelf of de ander hiervoor te beschermen, vermijden ze soms bepaalde gesprekken. Ook willen ze niet dat mensen anders naar hen kijken omdat ze bepaalde dingen weten.

“Ik vond het moeilijk om... Ik wilde niets negatiefs over mijn ouders zeggen. Ik wilde niet dat zij [pleegouders] dachten dat daar iets mis was.”

Een reden voor jongeren om wel hun herinneringen te delen, is om zichzelf beter te begrijpen en om meer begrip te ontvangen van anderen. Door verhalen te vertellen, krijgen jongeren beter zicht op de redenen waarom ze uit huis geplaatst zijn. Daarnaast willen ze (het gedrag van) hun biologische familie beter leren begrijpen en de invloed van het verleden op wie ze nu zijn. Tenslotte vertellen jongeren herinneringen om het gedrag van de gesprekspartner te veranderen. Iemand kan rekening houden met de jongere in situaties die lastig zijn voor de jongere, zoals gesprekken over ‘ouders’ en onderwerpen die bepaalde herinneringen triggeren.

“Ik had altijd iemand nodig waarbij ik me veilig voelde. Ik durfde niet in het donker alleen te fietsen. Mijn vrienden zeiden toen: ‘Je bent net als onze oppaskinderen’. En ik had zoiets van, ze hebben geen idee dat ze met een getraumatiseerd persoon te maken hebben.”

Tenslotte ervaren jongeren praten als iets wat kan helpen bij het verwerken van het verleden. Gesprekken met pleegouders, therapeuten, vrienden en lotgenoten kunnen jongeren helpen hun verleden een plek te geven. De helpende aspecten van deze gesprekken zijn: genuanceerde analyses geven, positieve aspecten benoemen, opkomen voor de jongere, en hen helpen gevoelens uit te drukken. Veel jongeren noemen ook non-verbale manieren om het verleden te verwerken. Zo kunnen het ondernemen van activiteiten (bv. sport), religie, het reflecteren op hun verleden en het zoeken van ontspanning bij vrienden helpen met verwerken. Een deel van de jongeren geeft aan dat praten het verwerken alleen maar moeilijker maakt, maar dat het door de tijd beter wordt.

“Ik kon zoveel emotie kwijt in mijn gitaarspel. Vooral toen ik in het tweede pleeggezin woonde, speelde ik zó, zó vaak.”

Wat zeggen pleegouders?

In Project Iris vertelden pleegouders over hun ervaring met pleegkinderen tussen de 3 en 17 jaar. Het is begrijpelijk dat de jongere kinderen waarvoor zij zorgen op een andere manier hun verhaal doen dan de oudere kinderen. Toch lijken veel pleegouders te vertellen over dezelfde ervaringen.

Sommige pleegouders wisten of weten weinig over het (misbruik)verleden van hun pleegkinderen. Dit kan lastig zijn: iets weten over wat er gebeurd is, maakt het makkelijker voor de pleegouders om bepaalde gedragingen van een kind te begrijpen en een kind hiermee te helpen. Ook is het voor pleegouders dan makkelijker om op situaties in te spelen. Pleegouders zeggen over het algemeen dat zij de kinderen ruimte willen geven om te praten over het verleden als zij dat willen. Dit betekent dat zij geen druk uitoefenen om dit te doen. Sommige pleegouders geven aan dat zij vermoeden dat hun pleegkind het verhaal nog niet durft te vertellen, uit angst voor de gevolgen of omdat het er zelf gewoon nog niet aan toe is. Sommige kinderen kiezen ervoor om helemaal niet te praten over vroeger, anderen vertellen hun verhaal in kleinere stukjes over een langere periode.

“Maar van dat hele grote verhaal kennen wij misschien tien, vijftien procent... als we het kennen.”

Meestal vertellen de kinderen hun verhaal over vroeger aan degene met wie zij een vertrouwensband hebben opgebouwd, in dit verband worden specifiek pleegmoeders en leeftijdgenoten genoemd. Gebeurtenissen in het nu bieden soms aanknopingspunten om het gesprek over vroeger aan te gaan, meestal zijn dit situaties waarin het kind aan vroeger herinnerd wordt. Het helpt de jongere kinderen spelenderwijs te vertellen, bijvoorbeeld door met poppen een verhaal uit te beelden, door het praten over een verhaal uit een kinderboek of tijdens een fysieke activiteit als fietsen.

Als hun pleegkinderen verteld hebben over vroeger, zijn pleegouders veelal onder de indruk van de verhalen. Sommigen schrikken van de heftigheid en geven aan het bijna onvoorstelbaar te vinden dat zulke vreselijke dingen gebeuren. Tegelijkertijd komen deze vreselijke dingen opeens heel dichtbij bij het zorgen voor een kind met een geschiedenis van seksueel misbruik. Toch vinden alle pleegouders het fijn wanneer een kind initiatief genomen heeft te vertellen over vroeger, hoe moeilijk het voor hen ook is.

“Je kunt het natuurlijk enorm gaan opblazen, maar daar help je niemand mee.”

Enkele pleegouders vertellen dat hun pleegkinderen hun eigen kinderen in vertrouwen hebben genomen en dat ze met hen voor het eerst gepraat hebben over vroeger. De drempel om met leeftijdsgenoten te praten zou volgens de pleegouders lager zijn. Tegelijkertijd benoemen de pleegouders hierbij de impact die dit had op hun eigen kinderen.

Pleegouders zien zich genoodzaakt om ter bescherming van het pleegkind, maar ook andere kinderen, met sommige mensen te praten over het verleden van hun pleegkind, bijvoorbeeld op school of als een pleegkind ergens gaat spelen of logeren. Toch zijn de pleegouders, en ook hun eigen kinderen, zich heel bewust dat de pleegkinderen zelf eigenaar zijn van hun verhaal: daarom delen ze alleen de noodzakelijke

informatie. Pleegouders vinden het vervelend dat als mensen het verhaal van een pleegkind kennen, ze anders naar de kinderen gaan kijken of ze anders behandelen. Vele pleegouders zijn van mening dat elk kind een eerlijke kans verdient, zonder een bepaald stigma. Daarom wordt er een overweging gemaakt: wat is voor wie een meerwaarde om te weten?

“Het is niet mijn verhaal hè. Het is haar verhaal. Het is aan haar wat ze daarmee wil, niet aan mij.”

In de pleeggezinnen uit Project Iris lijkt iedereen zo respectvol mogelijk met het verhaal van het pleegkind om te willen gaan.

Box 3. Tips om met jongeren te praten

Aangezien veel jongeren in pleegzorg aangeven te profiteren van praten, is het belangrijk dat ze hiervan op de hoogte zijn. Dwing ze alleen niet om te praten en waarschuw ze ook voor negatieve reacties die ze kunnen krijgen.

Jongeren willen controle over hun verhaal. Geef hen die controle waar mogelijk en leg uit dat ze expliciet hun verwachtingen moeten uitspreken naar anderen. Wees daarnaast zelf open en duidelijk wanneer zaken wel met derden gedeeld moeten worden.

Om praten voor jongeren makkelijker te maken, kan gewerkt worden aan de voorwaarden die jongeren noemen: interesse tonen, vertrouwen opbouwen en ze gespreksvaardigheden leren. Praten tijdens een activiteit is voor sommige kinderen of jongeren ook makkelijker. Druk uitoefenen om een kind of jongere te laten praten werkt echter averechts: vele kinderen willen zelf de controle houden. Als pleegouders moeite hebben om het gesprek op gang te brengen, is het verstandig hen hierin te begeleiden en dit onderwerp te bespreken.

Herinneringen delen kan jongeren helpen het verleden te begrijpen en verwerken. Maar, praten over het verleden wordt makkelijker wanneer het verwerkt is. Soms zullen non-verbale en individuele verwerkingsstrategieën de voorkeur krijgen van jongeren voordat ze erover gaan praten. Wees je bewust dat sommige jongeren dus al aan het verwerken zijn zonder dat dit zichtbaar is. Bied daarnaast non-verbale alternatieven aan (zoals een levensboek) als je merkt dat er weerstand is tegen praten.

Pleegouders kunnen jongeren helpen door te luisteren en er voor hen te zijn, hun neutrale blik op zaken te geven, en hen helpen om aan de slag te gaan met hun verleden. Meer informatie uit het verhaal van een kind of jongere helpt pleegouders te anticiperen op situaties die mogelijk moeilijk zijn.

Wees je als professional bewust dat jongeren vragen kunnen hebben over de ‘feiten’ rondom hun uithuisplaatsing. Daarnaast kan je hen helpen met loyaliteitsissues en hun vaardigheden vergroten (verbaal, emotioneel, gedrag).

Fijnste herinneringen

Laten we eens kijken naar de fijnste herinneringen die jongeren koesteren aan hun tijd in de pleegzorg. Dit biedt aanknopingspunten om nog beter in de behoeften van jongeren te voorzien. Ook mooie momenten volgens pleegouders geven we kort weer.

Het pleeggezin

Jongeren vinden het fijn het gevoel te hebben er onvoorwaardelijk bij te horen. Ze willen een warm thuis bij hun pleegouders, niet anders behandeld worden en deel uitmaken van het normale gezinsleven. Jongeren noemen ook de steun van hun pleegouders en de aandacht die zij van hen krijgen als fijne herinnering.

“Het zijn niet zomaar mensen waarbij ik woon, want het is wel een deel van mij en ik ben wel een deel van hun.”

Verbetering met vroeger

Wat jongeren ook noemen als fijne herinnering, is de verbetering die zij ervaren in het pleeggezin in vergelijking met waar zij daarvoor woonden. Ten eerste vinden ze in het pleeggezin een bepaalde onbezorgdheid. Ze wonen nu in een veilige situatie, ze kunnen weer kind zijn en er wordt voor hen gezorgd. Daarnaast betekent het wonen in een pleeggezin voor sommigen een positieve verandering. Zo zien zij het pleeggezin als een frisse start waar ze nieuwe kansen krijgen en ervaringen kunnen opdoen die ze hiervoor niet hadden, zoals op vakantie gaan.

“Ik voelde me veilig, ik wist dat er niet werd geslagen, veroordeeld werd, ik voelde me gewoon veilig. Ik had onderdak, dat was voor mij de fijnste herinnering die ik heb.”

Identiteit en ontwikkeling

Sommige jongeren kijken naar hun pleegzorgtijd als een periode waarin zij zichzelf en hun eigen identiteit kunnen ontwikkelen. In het pleeggezin krijgen ze ruimte om zichzelf (opnieuw) te ontdekken, talenten te ontwikkelen en hun eigen persoonlijkheid te leren kennen. Het hebben van een eigen plekje, ofwel in de vorm van een kamer ofwel een plek

buiten het pleeggezin (zoals een hobby), is hierbij belangrijk. Jongeren zijn trots op wat ze hebben bereikt tijdens de pleegzorg. Vanuit een moeilijke situatie hebben ze hard gewerkt om bepaalde dromen te bereiken, zoals bijvoorbeeld hun diploma halen of zelfstandig wonen.

"Ik had echt het gevoel dat ik meer mens was geworden ofzo, omdat ik gewoon meer voelde, meer emoties kon tonen en ik ben toen heel erg gegroeid."

Contact met het biologische gezin

Tenslotte zijn er enkele jongeren die fijne herinneringen hebben aan het contact met hun biologische gezin. Ze vinden het fijn dat het contact blijft bestaan, ze gesteund worden door hun ouders en dat pleegouders dit contact stimuleren. Ook het contact met broers en zussen kan belangrijk zijn voor jongeren, zeker als die in andere opvangvormen wonen.

"Dat mijn ouders, mijn pleegouders en mijn biologische moeder, altijd hebben geprobeerd om samen d'r uit te komen en dat dat ook ging."

Mooi om te zien dat...

Het allerliefste willen pleegouders hun pleegkinderen een gewoon gezinsleven en een vaste basis bieden, waarin zij meedraaien met alles wat er in hun gezin gebeurt.

"Gewoon het leven met elkaar als gezin en het leven met je omgeving. Dat maakt ook al dat je... dat het hopelijk beter gaat. En dat je meer vertrouwen krijgt. En ik zie het resultaat elke dag. Het werkt."

Pleegouders zien hoe kleine stapjes voor een pleegkind enorme reuzenstappen kunnen zijn, daarom worden al deze (kleine) successen gekoesterd. Ze zien bijvoorbeeld groei in vertrouwen, contact, en praten over emoties. Zo geeft een pleegouder aan:

"... en dan uitte hij zich in schoppen, schelden of slaan of wat ook maar. Boosheid, toen hij jonger was. En nu vanochtend zei hij, ik ben bang. Nou, daar kun je wat mee."

Hoewel sommigen het pleegouderschap complex en moeilijk vinden, wegen voor de meesten toch de positieve kanten ervan zwaarder. Pleegouders gunnen hun kinderen vooral vele mooie momenten in het hier-en-nu en in de toekomst.

"... dan zou er een mogelijkheid zijn om misschien ook weekenden, misschien wel weekjes naar huis te gaan en wie weet, in het allergunstigste geval, misschien wel weer een leven op kunnen bouwen met haar familie... dat eh... dat gun ik haar het meest."

Box 4. Hoe kan je samen meer fijne herinneringen creëren?

Veel jongeren koesteren fijne herinneringen aan dagelijkse dingen in het pleeggezin, zoals bij het gezin horen, steun krijgen van pleegouders, kind kunnen zijn en ontwikkelingskansen kunnen benutten. Voor pleegouders ligt hier dus de taak om een zo normaal mogelijke opvoedingssituatie te creëren.

Daarnaast benoemen jongeren hun eigen capaciteiten als fijne herinnering. Stimuleer jongeren om zelf

dingen te ondernemen en beslissingen te nemen voor hun toekomst, zodat hun zelfvertrouwen kan groeien.

Tenslotte verdient het contact met de biologische gezinsleden aandacht. Ondersteun jongeren om dit contact harmonieus te laten verlopen en goed vorm te geven.

Het belang van verhalen

We hebben vanuit de verhalen van de jongeren in pleegzorg handvatten gegeven, in de hoop dat er in de praktijk beter aan hun behoeften tegemoetgekomen kan worden. De conclusie van dit magazine is mooi weergegeven in het antwoord van deze jongere:

Interviewer: kun je beschrijven wat jouw behoeften waren?

Jongere: Een stem hebben, vooral dat denk ik. Dat het aan me gevraagd wordt en dat je er samen dan naar kijkt. Want eigenlijk kun je zelf op dat moment niet goed beschrijven waar je behoefte aan hebt.

Dit magazine rapporteert over de alledaagse en bijzondere behoeften van jongeren in de pleegzorg. Voor de dagelijkse praktijk in de pleegzorg is het belangrijk om bij elk uniek verhaal aan te sluiten. Blijf zoveel mogelijk in gesprek met jongeren over hun behoeften en maak gezamenlijk plannen hoe hier aan tegemoetgekomen kan worden. Jongeren hebben een stem. Als professional kan je hen helpen die stem te laten klinken!

Dankwoord

Als eerste willen wij alle jongeren bedanken die mee hebben gedaan met het Project BOP. Zonder jullie verhaal en het actief met ons meedenken was dit onderzoek niet gelukt. Wij hopen dat wij jullie stem laten klinken! Daarnaast willen we alle pleegouders bedanken van Project Iris. Jullie reflecties hebben de thema's van de jongeren vanuit een andere context belicht. Ten slotte willen wij alle organisaties bedanken die hebben geholpen met het vinden van deelnemers voor beide onderzoeken: Stichting Stuk, Yorneo, Vitree, De Rading, JongWijs, Elker, Leger des Heils en Mobiel-tijdschrift voor pleegzorg. Door jullie inzet hebben wij vele jongeren, jongvolwassenen en pleeggezinnen weten te benaderen en motiveren om deel te nemen aan de onderzoeken.

Referenties

1. Maslow, A. H. (1943). A theory of human motivation. *Psychological Review*, 50(4), 370-396.
2. Greeson, J. K. P., Briggs, E. C., Kisiel, C. L., Layne, C. M., Ake III, G. S., Ko, S. J., . . . Fairbank, J. A. (2011). Complex trauma and mental health in children and adolescents placed in foster care: Findings from the national child traumatic stress network. *Child Welfare*, 90(6), 91-108.
3. Goemans, A., van Geel, M., & Vedder, P. (2015). Over three decades of longitudinal research on the development of foster children: A meta-analysis. *Child Abuse & Neglect*, 42, 121-134.
4. Oswald, S. H., Heil, K., & Goldbeck, L. (2010). History of maltreatment and mental health problems in foster children: A review of the literature. *Journal of Pediatric Psychology*, 35(5), 462-472.
5. Grietens, H., Van Oijen, S., & Ter Huizen, M. (2012). Stressvolle levensgebeurtenissen en traumasymptomen bij pleegkinderen: Een verkennend onderzoek in Noord-Nederland. *Orthopedagogiek: Onderzoek En Praktijk*, 51, 16-27
6. Fergusson, D. M., McLeod, G. F. H., & Horwood, L. J. (2013). Childhood sexual abuse and adult developmental outcomes: Findings from a 30-year longitudinal study in New Zealand. *Child Abuse & Neglect*, 37(9), 664-674.
7. Murray, L., Tarren-Sweeney, M., & France, K. (2011). Foster carer perceptions of support and training in the context of high burden of care. *Child & Family Social Work*, 16(2), 149-158.
8. Farmer, E., & Pollock, S. (2003). Managing sexually abused and/or abusing children in substitute care. *Child & Family Social Work*, 8(2), 101-112.
9. Eggertsen, L. (2008). Primary factors related to multiple placements for children in out-of-home care. *Child Welfare*, 87(6), 71-90.
10. Garwood, M. M., & Close, W. (2001). Identifying the psychological needs of foster children. *Child Psychiatry and Human Development*, 32(2), 125-135.
11. Schofield, G., & Beek, M. (2009). Growing up in foster care: Providing a secure base through adolescence. *Child & Family Social Work*, 14(3), 255-266.
12. Watts, S., & Stenner, P. (2012). *Doing Q methodological research: Theory, method and interpretation*. London: SAGE.
13. Steenbakkens, A., van der Steen, S., & Grietens, H. (2016). 'To talk or not to talk?': Foster youth's experiences of sharing stories about their past and being in foster care. *Children and Youth Services Review*, 71, 2-9.

Project BOP - Behoeften Onderzoek Pleegkinderen - brengt de psychosociale behoeften van pleegkinderen in kaart, zoals ze die zelf ervaren. Daarnaast onderzoekt project BOP de impact van ervaringen van seksueel misbruik op deze behoeften. In dit magazine worden de belangrijkste resultaten van het project gerapporteerd. Welke groepen jongeren kunnen we onderscheiden op basis van behoeften? Wanneer en waarom praten jongeren wel of niet over hun verleden? Wat zijn de fijnste herinneringen die jongeren koesteren aan hun tijd in pleegzorg?

Anne Steenbakkers heeft haar Master Orthopedagogiek behaald aan de universiteit van Leiden en schrijft momenteel over project BOP een proefschrift aan de Rijksuniversiteit Groningen.

Dit magazine wordt uitgegeven door het Foster Care Research Centre Groningen, onder leiding van professor Hans Grietens. In onze magazines stellen we wetenschappelijke kennis beschikbaar voor mensen uit praktijk en beleid.